

अछामी गाउँखाने कथाको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

जनककुमार शाही

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष, दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि छात्र **जनककुमार शाही**ले **अछामी गाउँखाने कथाको अध्ययन** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । क्षेत्रकार्यबाट सामग्री सङ्कलन गरी उपयुक्त विश्लेषण गरिएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र मूल्याङ्कन प्रक्रिया अगाडि बढाउन नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

(डा.मोतीलाल पराजुली)

प्राध्यापक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

मिति : २०६९/०६/०७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका विद्यार्थी जनककुमार शाहीले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नु भएको अछामी गाउँखाने कथाको अध्ययन शीर्षकको शोधकार्य सोही प्रयोजनको लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

(१) प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम
(विभागीय प्रमुख)

.....

(२) प्रा.डा.मोतीलाल पराजुली
(शोध निर्देशक)

.....

(३) उद्धव देव भट्ट
उप प्राध्यापक

.....

सिद्धनाथ बहुमुखी क्याम्पस, महेन्द्रनगर
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०६९/०६/१४

कृतज्ञता -ज्ञापन

अछामी गाउँखाने कथाको अध्ययन नामक शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु डा.मोतीलाल पराजुलीज्यूको उचित सरसल्लाह, सुझाव र मार्ग निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । उहाँको अति व्यस्तताका बावजूद पनि शोधकार्यलाई यस रूपमा ल्याइपुर्याउन प्रारम्भदेखि अन्तसम्म सहयोग गर्नु भएका श्रद्धेय गुरुप्रति चिरऋणी र म हृदयदेखि हार्दिक आभार तथा कृतज्ञता-ज्ञापन गर्दछु ।

शोधकार्यलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा.देवीप्रसाद गौतमज्यूप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । नेपाली भाषा र साहित्यका सन्दर्भमा शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गरेकोमा नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति आभारी छु । शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सामाग्री सङ्कलनका लागि पुस्तक तथा शोधपत्र उपलब्ध गरिदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालयका साथै विभागीय पुस्तकालयका कर्मचारीहरूप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

यो शोधकार्यमा गाउँखाने कथा सङ्कलनमा सहयोग पुर्याउनु हुने साथीहरू प्रेमप्रसाद जैशी (धमाली), अक्कलबहादुर थापा (तुर्माखाँद), डिल्लीप्रसाद जैशी, बालाराम जैशी (नाडा), जगतबहादुर रावल (पुलेतोला), दीपक अधिकारी (मुली), भीमबहादुर विष्ट (घोडासैन), टेकबहादुर धामी (बिनायक), अंकल गणेशबहादुर शाही (धमाली), फुपु कुशमा शाहीका साथै भाइबहिनीहरू, भतिजाभतिजीहरू, भान्जा सुवर्ण लगायत सहृदयी मित्रहरू, शुभ-चिन्तक र आफन्तजनलाई पनि बिर्सन सक्दैन । मेरो अध्ययनमा सहयोग गर्ने सिद्धेश्वरी उ.मा.वि.धमाली विद्यालय परिवारप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

मेरो अध्ययन कार्यमा निरन्तर प्रोत्साहन र प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने ममतामयी मुवा केशमाला शाही र स्वर्गवासी बुबा लालबहादुर शाहीका साथै दाजु-भाउज्यूहरूप्रति पनि चिर ऋणी छु । शोधलेखनका समयमा लेखनकार्यलाई अगाडि बढाउन मार्ग निर्देशन गर्नु हुने आदरणीय दाजु धुवकुमार शाही र शोधलेखनका सन्दर्भमा वर्णविन्यासमा आवश्यक सहयोग गर्ने साथी यशोदा खाँणलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रलाई उचित मूल्याङ्कन गरी दिनको लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरमा पेश गर्दछु ।

जनककुमार शाही

शैक्षिक सत्र : २०६५/०६६

मिति : २०६९/०६/०७

संक्षिप्त रूप

अप्र.	=	अप्रकाशित
कि.मि.	=	किलोमिटर
गा.वि.स.	=	गाउँ विकास समिति
जि.वि.स.	=	जिल्ला विकास समिति
ने.रा.प्र.प्र.	=	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प्रा.लि.	=	प्राइभेट लिमिटेड
प्रा.वि.	=	प्राथमिक विद्यालय
पृ.	=	पृष्ठ
मा.वि.	=	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	=	विक्रम संम्वत्
संस्क	=	संस्करण
त्रि.वि.	=	त्रिभुवन विश्वविद्यालय

विषयसूची

परिच्छेद - एक शोधपरिचय

१.१	विषयवस्तु	१
१.२	समस्याकथन	१
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५	अध्ययनको औचित्य र महत्त्व	८
१.६	अध्ययनको सीमा	८
१.७	सामाग्री सङ्कलन विधि	८
१.८	शोध विधि	९
१.९	शोध पत्रको रूपरेखा	९

परिच्छेद - दुई

नेपाली गाउँखाने कथाको परिचय र वर्गीकरण

२.१	गाउँखाने कथाको परिचय र परिभाषा	१०
२.२	गाउँखाने कथा र उखान	१३
२.३	गाउँखाने कथाको विशेषताहरू	१४
२.३.१	मनोरञ्जन	१५
२.३.२	खिरिलोपन	१६
२.३.३	बौद्धिकता	१६
२.३.४	प्रतीकात्मकता	१६
२.३.५	मौखिकता	१७
२.३.६	प्रश्नोत्तरात्मकता	१७
२.३.७	कल्पनाशीलता	१८
२.४	गाउँखाने कथाका तत्वहरू	१८
२.४.१	कथ्य वा वर्ण्यविषय	१९
२.४.२	अङ्को वा प्रश्न	१९
२.४.३	भाषा	१९
२.४.४	कथन ढाँचा शैली	२०
२.४.५	उद्देश्य	२०

२.५.	गाउँखाने कथाको वर्गीकरण	२०
२.५.१	संरचनाका आधारमा गाउँखाने कथाको वर्गीकरण	२१
२.५.१.१	आकारप्रकारगत	२१
२.५.१.२	अनुप्रासयुक्त	२२
२.५.१.३	लयात्मक	२२
२.५.१.४	उपमामूलक	२२
२.५.१.५	प्रश्नात्मक	२३
२.५.२	विषयवस्तुका आधारमा गाउँखाने कथाको वर्गीकरण	२३
२.५.२.१	प्रकृति वा विश्व ब्रह्माण्डसम्बन्धी	२४
२.५.२.२	पशुपन्थी तथा जीवजन्तुसम्बन्धी	२४
२.५.२.३	मानवसम्बन्धी	२५
२.५.२.४	प्राकृतिक वनसम्बन्धी	२५
२.५.२.५	कृषिजन्य वनस्पतिसम्बन्धी	२६
२.५.२.६	परम्परागत वस्तुसम्बन्धी	२६
२.५.२.७	नवीन वस्तुसम्बन्धी	२६
२.५.२.८	आजीविकासम्बन्धी	२७
२.५.२.९	भेषभूषासम्बन्धी	२७
२.५.२.१०	खाद्यपदार्थसम्बन्धी	२७
२.५.२.११	कार्यव्यापारसम्बन्धी	२८
२.५.२.१२	समाज र संस्कृतिसम्बन्धी	२८
२.६	गाउँखाने कथाको अध्ययन परम्परा	२९
२.६.१	प्रथम चरण : सुरुदेखि वि.सं. २०३८ सम्म	२९
२.६.२	द्वितीय चरण : वि.सं. २०३८ देखि २०५४ सम्म	३१
२.६.३	तृतीय चरण : वि.सं. २०५५ देखि हालसम्म	३४
२.७	निष्कर्ष	३८

परिच्छेद - तीन

अछामी गाउँखाने कथाको परिचय, प्रचलन, वर्गीकरण र विश्लेषण

३.१	अध्ययन क्षेत्रको सामान्य परिचय	३९
३.२	अछामी गाउँखाने कथाको परिचय र प्रचलन	४०
३.३	अछामी गाउँखाने कथाको वर्गीकरण	४२
३.३.१	संरचनाका आधारमा गाउँखाने कथाको वर्गीकरण	४३
३.३.१.१	आकारप्रकारगत	४३
३.३.१.२	लयात्मक	४४

३.३.१.३	अनुप्रासयुक्त	४५
३.३.१.४	उपमामूलक	४५
३.३.१.५	प्रश्नात्मक	४५
३.३.२	विषयवस्तुका आधारमा गाउँखाने कथाको वर्गीकरण	४६
३.३.२.१	प्रकृति वा विश्व ब्रह्माण्डसम्बन्धी	४६
३.३.२.२	पशुपन्छी तथा जीवजन्तुसम्बन्धी	४७
३.३.२.३	मानवसम्बन्धी	४८
३.३.२.४	प्राकृतिक वनसम्बन्धी	४८
३.३.२.५	कृषिजन्य वनस्पतिसम्बन्धी	४९
३.३.२.६	परम्परागत वस्तुसम्बन्धी	४९
३.३.२.७	नवीन वस्तुसम्बन्धी	५०
३.३.२.८	आजीविकासम्बन्धी	५१
३.३.२.९	भेषभूषासम्बन्धी	५२
३.३.२.१०	खाद्यपदार्थसम्बन्धी	५२
३.३.२.११	कार्यव्यापारसम्बन्धी	५३
३.३.२.१२	समाज र संस्कृतिसम्बन्धी	५४
३.४	अछामी गाउँखाने कथाको विश्लेषण	५५
३.४.१	अछामी गाउँखाने कथामा प्रतिबिम्बित सामाजिक अवस्थाको चित्रण	५६
३.४.२	अछामी गाउँखाने कथामा प्रतिबिम्बित सांस्कृतिक अवस्थाको चित्रण	६१
३.४.३	अछामी गाउँखाने कथामा प्रतिबिम्बित आर्थिक अवस्थाको चित्रण	६४
३.४.४	अछामी गाउँखाने कथामा प्रतिबिम्बित प्राकृतिक अवस्थाको चित्रण	६९
३.५	निष्कर्ष	७२

परिच्छेद - चार

उपसंहार

४.१	सारांश	७४
४.२	निष्कर्ष	७६
४.३	सुभाव	७७

परिशिष्ट

अछामी गाउँखाने कथाको वर्णानुक्रमिक सङ्कलन
सन्दर्भग्रन्थ सूची

७८-१०१